

Memorandumul greco-catolic în dezbaterea societății civile

Masă rotundă organizată de Centrul Intercultural al Ligii Pro Europa desfășurată la Grupul pentru Dialog Social din București, în data de 24 octombrie 2002. Au participat printre alții: Gabriel Andreescu (APADOR-CH), Cristian Pîrvulescu (Pro Democrația), Dan Pavel (Project on Ethnic Relation), Doina Cornea, Adrian Popescu, Alexandru Cistelean, Dinu Zamfirescu (Fundatia Horia Rusu), Laurențiu Moisin (AGRU București). Dezbaterea a fost moderată de Smaranda Enache, copreședinta Ligii Pro Europa.

Smaranda Enache: În *Memorandumul* laicatului greco-catolic din România și din întreaga lume, adresat reprezentanților statului român, care a apărut în septembrie 2002, este lansată și o invitație la dezbatere publică a acestui document. Nu voi intra în toate detaliile *Memorandumului*, avînd în vedere că el a fost prezentat în presă. Aș dori doar să fac cîteva remarci, nu înainte de a preciza care sînt organizațiile civice și de drepturile omului care propun societății românești această dezbatere despre *Memorandum*. Este vorba despre APADOR-CH, reprezentată aici de domnul Gabriel Andreescu, Asociația Pro Democrația, reprezentată de președintele acesteia, domnul Cristian Pîrvulescu, Project on Ethnic Relations, reprezentată de domnul Dan Pavel și Liga PRO EUROPA pe care o reprezintă în calitate de copreședinte. Am bucuria și onoarea să vă spun că au răspuns invitației noastre doamna Doina Cornea, o personalitate bine cunoscută a societății civile românești, membră a GDS și al cărei nume figurează între inițiatorii și semnatarii acestui *Memorandum*. De asemenea, tot de la Cluj, domnul Adrian Popescu, poet și redactor al revistei Steaua, profesor la Universitatea Babeș-Bolyai, de la Târgu-Mureș domnul Alexandru Cistelean, critic literar, redactor la revista Vatra și profesor la Universitatea Petru Maior, de asemenea semnatar al *Memorandumului*, și mă bucur să văd că a putut răspunde invitației noastre domnul Dinu Zamfirescu, vicepreședinte al Fundației Horia Rusu.

Momentul în care societatea civilă românească lansează această dezbatere este semnificativ, pentru că este unul ce vine după declarația comună a Papei Ioan Paul al II-lea și a Patriarhului Teoctist de la Vatican, din 12 octombrie a acestui an, o declarație, credem noi, extrem de importantă, al cărei scop principal este să cheme bisericile creștine spre unitate, dar care în contextul dezbaterii noastre conține un foarte important pasaj privitor la faptul că în România comunitățile religioase, marcate încă de perioada istorică a comunismului, sînt chemate să găsească soluții: „*soluții de dreptate pentru a depăși conflictele, neînțelegerile și suspiciunile moștenite din perioada comunistă*“. Acesta ar fi contextul important și, aș spune, universal sub auspiciile căruia se desfășoară dezbaterea pe care intenționăm să o lansăm. Totodată, este foarte important să subliniem că modul în care așteptările și, aș spune, revendicările precise conținute în acest *Memorandum* vor fi rezolvate de statul român ne va da și dimensiunea și proba existenței sau nu în țara noastră a unui drept fundamental al omului, care este libertatea religioasă. Pentru că, în cele din urmă, acest document trebuie privit nu numai ca o revendicare patrimonială, ci trebuie privit, indiferent de religia noastră, indiferent dacă sîntem credincioși sau nu, că sîntem parte a vreunei comunități religioase sau nu, ca pe o chestiune de drept fundamental la propria credință.

Sînt multe și importante probleme în acest *Memorandum*. El a fost adresat, cum v-am spus, în luna septembrie, domnului Ion Iliescu, domnului Adrian Năstase, ministrului culturii și cultelor, ministrului justiției, ministrului de externe, ministrului integrării europene, ministrului negociator șef cu Uniunea Europeană, ministrului de interne, ministrului de finanțe, președintelui Senatului, președintelui Camerei Deputaților, președintelui Curții Supreme de Justiție. Inițiatorii *Memorandumului* au cerut soluționarea pînă la 25 octombrie anul curent a acestor revendicări. 25 octombrie este mîine și, din informațiile pe care le avem, inițiatorii *Memorandumului* nu au primit de la nici una dintre autoritățile pe care le-am enumerat vreun răspuns. Credem că prin lansarea acestei dezbateri despre libertatea religioasă, pentru că în fond despre libertatea religioasă și dreptul de proprietate este vorba în acest *Memorandum*, societatea civilă își aduce contribuia. Vă rog să-mi permiteți să dau cuvîntul colegilor mei din societatea civilă, care sînt parte a acestei inițiative de a dezbate *Memorandumul* în societatea civilă, apoi să-i rog pe invitații noștri să-și spună cuvîntul și, în cele din urmă, să invite publicul, pe dumneavoastră, reprezentanți ai presei, să ne puneți întrebări, dacă veți considera necesar.

Laurențiu Moisin: Vreau să fac la început o mică observație: s-a ales data de 25 octombrie pentru că atunci se împlinesc 54 de ani de la arestarea preoților greco-catolici, deci începutul prigoanei violente, că prigoana a început în 1944. Un răspuns am primit, totuși, la aproape o lună de la lansarea *Memorandumului*, prin acele instrucțiuni de aplicare a Legii Retrocedării proprietăților bisericilor. Se precizează

foarte clar: nu se restituie biserici, nu se restituie mănăstiri. E o adresă precisă la Biserica Greco-Catolică și este un răspuns la adresa *Memorandumului*.

Smaranda Enache: Vă mulțumesc, cred că era nevoie de această precizare. Sînt convinsă că doamna Doina Cornea se va referi, și noi toți ne vom referi, și la răspunsul care a apărut, oarecum difuz, în presă. Noi însă avem aici în față – și vorbesc din punctul de vedere al unei organizații preocupată și de drepturile și libertățile fundamentale ale omului – o serie de revendicări punctuale, care sînt conforme cu Constituția României și cu libertățile fundamentale, privind rolul pe care statul român nu-l poate delega, așa cum face pînă acum în discuția asupra restituirii bunurilor greco-catolice, și la aceste probleme punctuale noi nu am văzut încă un răspuns elaborat de experți ai acelor ministere care sînt invitate aici să răspundă, ci doar răspunsuri difuze, politice, care amîină de fapt discutarea esenței acestui *Memorandum*. Pe noi ne-a surprins că un document fără precedent, de asemenea amplitudine și precizie privitor la revendicările Bisericii Române Unite cu Roma, a fost într-un fel învăluit într-o tăcere extrem de dubioasă, a fost pasat, a fost pierdut între comentarii și credem că acest document elaborat cu mult profesionalism și cu multă ținută morală merită un alt tratament din partea societății civile și a societății politice din România. De aceea sîntem astăzi în fața dumneavoastră, ca să readucem în atenție acest *Memorandum* și să cerem să fie soluționate revendicările în funcție de principiile democratice și de momentul în care România se apropie de data în care va fi membră a Alianței Nord Atlantice și a Uniunii Europene. În acest context trebuie să discutăm acest *Memorandum*, pentru că este o chestiune de democrație. Nu este problema unui grup, este problema noastră, a tuturor, dacă trăim într-o societate democratică sau dacă trăim într-o societate în care funcționează discriminarea.

Gabriel Andreescu: O astfel de temă ar incita mai mult la o dezbateră și sper că, în timpul intervențiilor, dezbateră să aibă loc. În cadrul ei, eu nu m-aș opri decît la o parte. Desigur, relația dintre Biserica Greco-Catolică și statul român, precum și alte confesiuni, și în special Biserica Ortodoxă Română, este foarte interesantă și în sine și, într-un fel, își găsește reflectarea în documentul *Memorandumului*, dar intervenția mea este exclusiv legată de problema libertății religioase, pe care doamna Smaranda Enache a amintit-o anterior. În mare parte, problema Bisericii Greco-Catolice este legată de această restituire a proprietăților. Aceasta este imaginea în opinia publică, întrucît multele violențe petrecute împotriva comunităților greco-catolice sînt – cu anumite excepții – mai puțin vizualizate. și acesta este un aspect al libertății religioase în România, în măsura în care membrii unei comunități, cum sînt membrii comunității greco-catolice în particular, se află sub opresiune, se află sub amenințări care uneori se traduc în violențe concrete.

Aici se află o întregă istorie privind felul în care Secretariatul de Stat pentru Culte a tratat avizele sale pentru construirea unor lăcașuri de cult pentru alte comunități

decît cea ortodoxă. și aici au fost violări privind libertatea religioasă, iarăși mai puțin amintite în presă. Revenind la tema cea mai discutată, la tema proprietăților, aș aminti că dreptul la libertate religioasă înseamnă și dreptul la proprietatea proprie a comunităților, asta însemnînd dreptul de a folosi și de a-și păstra această proprietate. Există o definiție tradițională în ceea ce privește libertatea religioasă, este definiția dată de Declarația de eliminare a tuturor formelor de intoleranță și de discriminare pe bază de religie sau credință, care a fost adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. în 1981. Este un document de referință pe care România și l-a asumat desigur, iar la punctul g. acesta definește „*dreptul de a crea, de a dobîndi, de a folosi în mod adecvat bunuri necesare îndeplinirii ritualurilor sau obiceiurilor religiei sau credinței.*” Evident, definiția acoperă și patrimoniul. Se știe că în 1948 Biserica Greco-Catolică a fost trecută în ilegalitate, iar statul comunist a avut această idee - unii ar spune inteligentă, dar de fapt a fost o copie, modelul s-a aplicat și în alte părți, de exemplu în Ucraina -, ideea de a da o parte a patrimoniului Bisericii Ortodoxe, prin asta creînd o tensiune între biserici, care, desigur, convenea întregului sistem politic, într-un stat ateu. 1948 ar fi trebuit să devină o amintire în 1989 și, într-un fel, ceva s-a întîmplat după 1989. În 24 aprilie (1990) structura cu puteri legislative și executive de atunci – CPUN – a luat o hotărîre de reintrare în legalitate a Bisericii Greco-Catolice, Biserica Română Unită cu Roma. E vorba de un Decret-lege care se referă la recunoașterea oficială, la bunurile preluate de către stat și, ca urmare, conform acestui decret, urma ca acestei comunități să-i revină proprietatea. Dar acel decret a avut și un articol 3, care spune că situația juridică a lăcașurilor de cult și a caselor parohiale care au aparținut Bisericii Greco-Catolice și au fost preluate de Biserica Ortodoxă se va stabili de către o Comisie Mixtă, formată din reprezentanți clericali ai celor două culte religioase, ținîndu-se seama de dorințele credincioșilor din comunitățile care dețin aceste bunuri. Vedeți, în acel moment, care era unul foarte tulbure, acesta era punctul de vedere al Statului Român. S-a mers pe o formulă al cărei viitor nu era, probabil, clar nici pentru membrii Bisericii Greco-Catolice. Nu este ciudat faptul că în acel moment Biserica Română Unită a acceptat această formulă. Între timp însă situația a evoluat în două direcții: într-una, prin nefuncționarea Comisiei Mixte formată de cele două confesiuni. În a doua, prin mișcarea întregului sistem legislativ, prin adoptarea Constituției României în 1991, care într-o formă oarecare recunoaște proprietatea privată. În sfîrșit, prin mulțimea proceselor privind proprietățile, prin care justiția era pusă în situația de a-și face mîna. Ani de zile, dacă nu greșesc, nu au existat plîngeri în justiție privind retrocedarea proprietăților greco-catolice, în speranța că acest lucru se va realiza în mod amiabil. Desigur, modalitățile amiabile sînt mai bune decît modalitatea rece și severă a justiției. Sînt mai bune cînd sînt, nu cînd nu sînt. și pentru că această Comisie Mixtă nu a făcut ceea ce trebuia, iată că au început primele procese în care partea care s-a plîns era cea greco-catolică. Au apărut și primele decizii, unele în

favorează Bisericii Greco-Catolice, au apărut primele cazuri în care bisericile au fost returnate și primele cazuri în care, în ciuda unor decizii definitive, sentința nu a fost executată. Biserica Ortodoxă a refuzat predarea proprietății greco-catolice. Ce aș vrea să vă spun la final, la ceea ce ar putea să constituie o introducere, este că recent a avut loc un scandal care a tulburat presa mai mult decât celelalte. Este vorba de scandalul de la Ocna Mureș, în care greco-catolicii au fost agresați într-o biserică fostă greco-catolică, preluată de ortodocși, cedată în urma unei sentințe judecătorești. A fost momentul care a stîrnit interesul opiniei publice, dar mai ales sînt de amintit urmările. Urmarea a fost o scrisoare deschisă semnată de către patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Teoctist Arăpașu, în care solicita justiției să nu mai intervină în chestiuni de ordin confesional, declarînd încă o dată autonomia Bisericii Ortodoxe și înțelegînd prin asta că, fiind o problemă a unei biserici autonome, este o problemă pe care aceasta poate să o rezolve singură și este scoasă de sub autoritatea statului. Asta era gîndirea subsidiară. Faptul că patriarhul Teoctist a lansat o astfel de scrisoare deschisă poate să fie de înțeles, nu de aplaudat, nu de apreciat, dar poate să fie de înțeles. Ceea ce este de neînțeles este ceea ce a urmat: faptul că Ministerul Justiției, sub semnătura unui secretar de stat, a răspîndit la Curțile de Apel această scrisoare și că, am văzut urmarea, Curțile de Apel nu au mai judecat cazurile care erau pe rol datorită plîngerilor greco-catolicilor. În scrisoarea respectivă, patriarhul invocă din nou Comisia Mixtă. Iar opinia mea, pe care o transmit din nou membrilor comunității greco-catolice și aș transmite-o ierarhiei acesteia, este că tocmai Comisia Mixtă este un obstacol, și formal și informal, în rezolvarea problematicii patrimoniului Bisericii Greco-Catolice. Este un obstacol formal în măsura în care chiar Curtea Supremă de Justiție a invocat acest Decret-lege din 1990. Că nu l-a invocat cum trebuie este altceva, dar l-a invocat. Este un obstacol pentru că exact în fața instanței o parte, care este Biserica Ortodoxă, invocă Decretul care stabilește Comisia Mixtă. Nu există nici un motiv ca această comisie, care în fapt îi păcălește pe greco-catolici, pe ortodocșii de onoare și instituțiile statului, să mai funcționeze după ce ani de zile nu a arătat nimic. E adevărat, și am înțeles asta, ierarhia Bisericii Greco-Catolice consideră dialogul o valoare în sine, care nu trebuie trădată în nici un fel. Dar a refuza un instrument care se numește „de dialog”, dar care este de fapt un instrument pervers, nu înseamnă a refuza dialogul. Dialogul se poate purta pe diferite căi, pot avea loc întâlniri ecumenice. Comisia Mixtă este un obstacol, iar în momentul în care Biserica Greco-Catolică se retrage, această comisie nu mai există. Fac un apel pentru ca ierarhia Bisericii Greco-Catolice să ia o hotărîre în acest sens.

Smaranda Enache: Înainte de a da cuvîntul domnului Cristian Pîrvulescu, în special pentru aceia dintre dumneavoastră care sînteți din presă, aș vrea să vă supun atenției această asimetrie cu care a fost tratată problema restituirii bunurilor Bisericii

Române Unite. Dacă restituirea pământurilor față de foștii proprietari, restituirea imobilelor, au rămas în prerogativele Statului pe baza unei legi date în Parlament, Statul a urmărit corectitudinea și și-a asumat responsabilitatea proceselor de restituire, punctul cel mai slab în această dezbatere este că Statul Român a delegat dintre funcțiunile sale acestei Comisii Mixte. Comisia Mixtă poate juca un rol social, un rol moral sau un rol de interfață între comunități. Dar ea nu poate prelua prerogative ale Statului Român. Marea problemă în legătură cu restituirea proprietăților BRU este că s-a procedat altfel decât în toate cazurile de restituire. Ca și când, de exemplu, la restituirea terenurilor li s-ar fi conferit IAS-urilor, CAP-urilor dreptul de a face restituirea și Statul s-ar fi retras, s-ar fi eschivat de la această îndatorire.

Cristian Pîrvulescu: Sîntem convinși că libertatea religioasă este un element esențial al oricărei construcții democratice și sîntem convinși nu numai pe o bază principială, ci pentru că democrația s-a construit, acolo unde s-a construit, pe baza libertății religioase, iar problema pe care *Memorandumul* o pune este o problemă care implică două drepturi fundamentale: dreptul la libertatea religioasă și dreptul la proprietate. Libertate religioasă, în primul rînd, pentru că, iată, credincioșilor greco-catolici nu li se permite să-și manifeste liber credința și nu li se permite acest lucru încălcîndu-se dreptul de proprietate pe care l-au avut și pe care, în mod abuziv, fostul stat, statul comunist, l-a încălcat în 1948. Sînt absolut de acord cu antevorbitorii mei și asta era ideea pe care doresc să mă concentrez: statul este arbitru. Statul este cel care arbitrează între diferitele organizații, între cetățeni, și asigură un echilibru. Or, în cazul Bisericii Greco-catolice statul s-a anulat, statul nu mai există, statul și-a anulat rolul, astfel încît pînă la urmă s-a ajuns în situația aberantă pe care o descria domnul Gabriel Andreescu, și anume că un secretar de stat din Ministerul Justiției a putut să indice instanțelor, în principiu independente, cum trebuie să judece sau cum nu trebuie să judece litigiile de proprietate privind Biserica Greco-Catolică. Evident că modul în care această comisie a fost prevăzută de Decretul-lege din 1990, este ilegal și neconstituțional; Statul nu poate să se retragă din responsabilitățile sale și de aceea acest *Memorandum* este adresat Statului, respectiv reprezentanților săi: președinte, prim-ministru, miniștri, președinții Camerelor Parlamentului ș.a.m.d., pentru că ei sînt abilitați să rezolve această problemă, în conformitate cu tratatele internaționale la care România este parte și care, conform articolului 20 din Constituție, sînt obligatorii pentru noi. Vreau să vă atrag atenția asupra unui element important din acest *Memorandum* care ne-a fost astăzi distribuit și anume asupra Anexei numărul 8, care prezintă un extras din Raportul despre democrație, libertate religioasă și muncă al Guvernului American. În varianta engleză a acestui raport apare textul integral și din acest punct de vedere veți vedea foarte clar că, din perspectiva Guvernului American în ceea ce privește Biserica Greco-Catolică, avem de-a face cu o încălcare gravă a unui drept

elementar, dreptul la libertate religioasă. În România se crede că democrația a însemnat altceva decât libertate, că democrația ar putea fi restrânsă, eu știu, la câteva asociații, ca și cum ea nu ar avea o bază serioasă în lumea enormă a credincioșilor. Nu se poate așa ceva. Mai mult decât atât, noi constatăm că, din nefericire, Biserica Ortodoxă are o tendință de a limita dialogul, de a limita dezbateră democratică din acest punct de vedere și chiar de a afecta fundamentele democratice ale societății românești. De aceea cred că în contextul pe care doamna Enache îl aducea în discuție la început, în contextul extinderii NATO, în contextul extinderii UE, modul în care percepe problema Biserica Ortodoxă Română, rolul observatorilor străini și, ca atare, imparțiali este foarte important. Statul Român nu poate să reacționeze pozitiv la șantajul Bisericii Ortodoxe. Biserica Ortodoxă nu poate șantaja Statul așa cum a încercat în ultimii ani de câteva ori. Biserica Ortodoxă trebuie să recunoască autoritatea Statului și să se recunoască ca subiect al acestui sistem constituțional. Nu există un drept canonic care să rezolve problema dreptului de proprietate dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Greco-Catolică și celelalte culte. Iată de ce cred eu că dezbateră este foarte importantă și ea trebuie continuată cu toată responsabilitatea. De aceea cred că este acum ocazia să cerem Statului să-și asume atribuțiile pe care le are. Președintele României are calitatea de garant al Constituției și arbitru între stat și societate. și societatea cere ca acesta să-și asume responsabilitatea. și să dea un răspuns la o întrebare care a fost pusă. Primul ministru, de asemenea, să dea un răspuns la acest *Memorandum*, nu indirect, ci direct. De asemenea, toți miniștrii care sînt nominalizați aici ar trebui să realizeze cea minimă politețe și să răspundă autorilor *Memorandumului*. Nu degeaba s-a numit acest document *Memorandum*. Ați văzut poate, citind primele pagini, că este o referire la *Memorandumul* pe care Partidul Național Român din Transilvania, în urmă cu mai bine de 100 de ani, l-a adus în discuție. Biserica Greco-Catolică a fost pînă la urmă instituția care a contribuit la renașterea națiunii române și tocmai acestei Biserici i se face o nedreptate istorică extraordinar de importantă. Acest semnal de alarmă ar trebui să fie luat în considerare de toți cei care sînt responsabili și sper ca dumneavoastră, ca reprezentanți ai societății civile și ai mass-media, să contribuiți la acest demers.

Doina Cornea: Stimat auditoriu și în primul rînd doamnă Smaranda Enache, care ați avut această minunată inițiativă de a ne întîlni aici, pe această temă, foarte importantă nu numai pentru greco-catolici, ci pentru toată societatea românească - pentru că în optica mea atît Biserica Greco-Catolică cît și Biserica Ortodoxă, prin laturile lor pozitive, prin contribuția lor la istoria noastră și la evoluția poporului român, sînt bisericile noastre și nu avem voie să ne batem joc de ele -, voi spune și eu câteva lucruri legate de acest *Memorandum*. Acuma, cel păgubit sau cel mai păgubit în toată această poveste este Biserica Greco-Catolică, căreia nu i s-a recunoscut de fapt nici un merit, începînd din perioada comunistă pînă acuma. De

pildă, în manualele școlare: despre Petru Maior, Gheorghe Șincai și ceilalți corifei ai școlii Ardelene nu se spune o vorbuliță că au făcut parte din această Biserică. La fel despre Timotei Cipariu, George Barițiu, Papiu-Ilarian etc, deci atîția oameni mari, minunați, care au scris cărți, care au redescoperit istoria noastră. Acuma nu mai vreau să mă lungesc asupra acestei idei care invită pe toți românii la o meditație asupra valorii atît a uneia cît și a celeilalte Biserici. Vreau să mă ocup de acest *Memorandum*, de niște puncte pe care acesta le abordează, pe care le dezbate. Eu nu aș putea să adaug nimica la ceea ce se spune acolo, totul este atît de documentat, se merge pe date atît de precise, încît nu mai este nimic de adăugat. Aș vrea doar să subliniez următoarea idee: ideea proprietății. Un stat de drept nu poate să existe fără să aibă la bază acest drept de proprietate, care trebuie să fie garantat. Asta este cheia democrației. Cînd nu respecti proprietatea înseamnă că statul de drept nu funcționează. De aceea și eu am spus, înainte de *Memorandum*: problema Bisericii Greco-Catolice nu este problema relației cu Biserica Ortodoxă. Biserica Ortodoxă are o mare problemă morală în acest conflict, spun eu, pentru că în anii '50 a acceptat să primească un bun care a fost înstrăinat, să nu spun furat, de statul comunist de atunci Bisericii Greco-Catolice. Asta dă de gîndit asupra stării morale a instituției respective. Nu vreau să generalizez, pe vremea aceea mulți credincioși ortodocși au intrat în închisori nu numai pe teme politice, ci și religioase. Eu personal am cunoscut astfel de exemple. Pe strada mea locuia rectorul teologiei ortodoxe, care s-a opus să aservească teologia statului comunist de atunci; a intrat în închisoare și a murit ca un martir. Deci, departe de noi, greco-catolicii, să contestăm suferințele fraților noștri din Biserica Ortodoxă. Din păcate, comportamentul înaltei ierarhii, care este important pentru structurarea comportamentului întregii comunității, este diferit. Pe cînd vîrfurile ierarhiei ortodoxe au acceptat compromisul din considerentul „hai să salvăm Biserica în felul acesta“ – prin compromis niciodată nu salvezi nimica, te pătezi – comportamentul episcopilor, arhiepiscopilor greco-catolici a fost total diferit. 12 episcopi (12!) au intrat în închisoare, 7 au murit în închisoare, restul nu au cedat niciodată. Lui Iuliu Hossu i s-a propus să devină arhiepiscopul ortodox al Clujului dacă semna trecerea. Bineînțeles, nu a acceptat. și funcția de patriarh al României i s-a propus și nu a acceptat. Deci iată totuși vîrfurile unei instituții, vîrfurile ei dau tonul. Adică comportamentul nostru, al greco-catolicilor, a încercat să impună modele. Poate nu întîmplător am ajuns și eu dizidentă, pentru că am învățat ceva de la această Biserică și de la conducătorii ei.

Revin la dreptul de proprietate. Nu vreau să amestecăm Biserica Ortodoxă. Problema ei este pur morală. și-o va rezolva singură și Dumnezeu să o ajute ca să și-o rezolve. Problema noastră, a greco-catolicilor, o spune și *Memorandumul*, este relația cu Statul actual Român, care este urmașul Statului comunist, indiferent că se numește regimul Iliescu, regimul Constantinescu, iarăși regimul Iliescu, cine știe, poate vine regimul Stolojan. Un stat îi urmează altui stat, căci nu există într-o țară

hiat. Nu poate să existe. Deci statul care vine la putere, la guvernare, trebuie să rezolve problemele nerezolvate, alterate de regimul sau statul anterior. Asta este obligația sa. Pentru că statul gestionează relația între cetățeni, între cetățeni și instituții ș.a.m.d. Este o obligație, altfel de ce e stat? și ce funcții are? Politică externă! Bine! Deci statul comunist a luat, iar statul actual trebuie să încerce să rezolve problema de proprietate a greco-catolicilor, inclusiv dreptul de a-și exercita cultul, pentru că în multe localități credincioșii nu au unde să-și celebreze liturghia. Pentru ca statul să-și preia această prerogativă de a-și gestiona problema proprietății, trebuie adusă o lege valabilă pentru toată lumea, o lege a proprietății prin care se restituie proprietatea. Indirect, un răspuns a venit de la Guvern, din partea domnului Cozmîncă, care falsifică declarația Sfântului Părinte Papa – asta-i o paranteză – în care spune că nu li se vor retroceda greco-catolicilor toate bunurile și la sfârșit spune că și Papa Ioan Paul al II-lea ar fi cam de acord. Ori Sfântul Părinte spune contrariul: da, să se rezolve în spiritul dreptății. E cu totul altceva. Deci, iată, răspunsurile totdeauna cuprind ceva fals. Tot Cozmîncă, în celălalt articol, invocă lipsa credincioșilor greco-catolici: nu sînt greco-catolici, cui să le restituie? Nu are nici o legătură dreptul la proprietate cu numărul. Zece greco-catolici să mai fie și atunci proprietatea trebuie restituită. O astfel de lege, desigur, trebuie să fie amendată pe urmă. Nu cerem absurdul! Deci niște amendamente, niște clauze care să se refere la un alt drept: dreptul de folosință. Deci să despărțim dreptul de proprietate: proprietatea e una – ai titlu de proprietate, numai atunci ești proprietar -, alta e dreptul la folosință. Unde ar fi o comunitate ortodoxă, dreptul de proprietate ar reveni Bisericii Greco-Catolice, iar dreptul de folosință îl are comunitatea din localitatea respectivă. Sînt lucruri foarte simple. Alt exemplu de amendare sau completare a acestei legi: unde există comunitate mixtă greco-catolică și ortodoxă să se precizeze dreptul de proprietate: Biserica Greco-Catolică, drept de folosință alternativă, să se facă liturghiile și toate acțiunile alternativ în lăcașurile respective. Iar unde Biserica Greco-Catolică este singura acolo rămîne și uzufructul și proprietatea. E foarte simplu. Acest lucru aș dori să-l transmit actualului Guvern, care nu-și dă osteneala să răspundă. și asta este o notă de prost gust. În Occident cînd te adresezi oricui, oricărei instituții, nu există să nu capeți un răspuns. Asta numai în România de astăzi se poate. Adică, acest dispreț cu care este tratată Biserica.

Smaranda Enache: Mulțumesc doamnei Doina Cornea. Aș atrage atenția încă asupra unui lucru extrem de interesant și de important. Avem o lege de protecție a patrimoniului național din anul 2001. Spre îngrijorarea noastră, o parte a bisericilor greco-catolice din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea nu se bucură de protecția acestei legi a patrimoniului, ceea ce face nu numai ca ele să nu fie restituite proprietarului de drept dar, în timpul utilizării de către alte comunități, să sufere unele transformări ireversibile în ceea ce privește arhitectura, pictura și alte elemente componente ale

unicității lor. Este foarte important să avem în vedere și acest aspect: România este o țară cu un patrimoniu cultural bogat și important, dar este inexplicabil cum monumente care aparțin sau au aparținut Bisericii Greco-Catolice sînt uitate de pe această listă de protecție, așa încît în diverse județe și chiar în apropiere de Târgu-Mureș, de exemplu, în momentul de față, în jurul unei biserici greco-catolice de la începutul secolului al XIX-lea, se construiește o altă biserică, și agresiunile de acest tip sînt foarte numeroase.

Al. Cistelecan: Vreau să vă spun că *Memorandumul* este ultimul lucru pe care am fi vrut să-l facem. Nu am fi dorit să ajungem în situația de a nu avea altă ieșire. Dar cum toate căile de a ne dovedi existența „de drept” și „de fapt” în fața Statului au eșuat, ne-am zis să încercăm și această cale – tradițională, la noi, în Ardeal – cu greutate istorică, cu greutate simbolică și care, poate, va impresiona. Rezultatul a fost cel de dinainte de a redacta *Memorandumul*, întrucît sîntem azi la fel de ignorați ca înainte de a-l redacta. Dar ne-am zis că, fie și cu acest risc, calculat, de altminteri, dinainte, ceva trebuie făcut. Ne vedem siliți să provocăm Statul la responsabilitate și la justiție. El nu-și mai poate eluda prerogativele atunci cînd se află într-un context problematic – recunosc – foarte delicat; iar problema ridicată de noi e foarte delicată. Toată lumea ar prefera ca ea să nu existe. Inclusiv – sau mai ales – noi. Ea poate lovi dramatic în cuantumul electoral, abordarea – ca să nu spun chiar rezolvarea ei – se poate lăsa cu pierderi severe de procent electoral. Ne-am zis însă că, oricît de drastic ar fi prețul electoral, rezolvarea unei asemenea probleme este o dovadă de maturitate a Statului, e o dovadă că el vrea să fie compatibil cu statele europene. Pentru că problema noastră este cu Statul. El a luat, el trebuie să restituie. Asta cînd e vorba de proprietate, asupra căreia nu pot fi dubii. Sînt însă și alte probleme ridicate de *Memorandum*. Se pomenește, de pildă, de incitarea „tolerată” la ură față de greco-catolici. Nimeni nu a intrat, în dezbaterile de acum, și în aceste aspecte, care se „întîmplă” aproape cotidian, ca să nu spun chiar metodic. Aș mai zice că problemele pe care le ridică *Memorandumul* constituie o probă și pentru maturitatea societății civile. Ea însăși ar da dovadă de maturitate fie și numai abordînd această problemă. O problemă, desigur, delicată și pentru ea, delicată cel puțin din punctul de vedere al conștiinței religioase, avînd în vedere că societatea civilă, vrei nu vrei, este alcătuită, ca și societatea, în mare majoritate din ortodocși. Dar ar fi o probă de principialitate, apărută dincolo de apartenență, de vreun „interes”. Nu știu la ce va duce acest *Memorandum*, probabil că la obișnuita ignorare, la cutumiarul dispreț cu care funcționează Guvernul României ori de cîte ori e apelat de ceea ce el consideră grupuri nesemnificative. Vor spune, iarăși, că nu reprezentăm nimic, că nu au cu cine discuta, că sîntem niște umbre ale istoriei etc. Dar dacă vom primi un răspuns – ceea ce nu se va face fără o presiune europeană – cu siguranță el va fi acompaniat de o inducție de spaimă. Vom fi, cu toții, amenințați cu tensiuni, ni se va

garanta că escalada conflictelor interconfesionale va merge spre apogeu etc. Eu n-am nici un mandat, nu am nici o putere – nici măcar de reprezentare –, dar pot, la rîndul meu, să vă garantez un lucru sigur: ceea ce am suferit noi nu vor suferi alții din partea noastră. O dată pentru că, fie și demonstrativ, nu ne vom comporta așa cum s-au comportat alții față de noi – sîntem obligați la asta din toate punctele de vedere – și, în al doilea rînd, pentru că sincer nu vrem să facem așa ceva, pentru că știm ce înseamnă prigoana. Am văzut destui oameni care nu și-au putut înmormînta pe cineva drag în cimitirul propriilor strămoși, pentru că, între timp, fostul cimitir greco-catolic a devenit ortodox. Așa cum am spus, acesta e ultimul lucru pe care am fi vrut să-l facem: acest *Memorandum*. și ultimul lucru care se va întîmpla, firește, va fi să primim un răspuns din partea Statului Român.

Adrian Popescu: Aș începe prin a vă aminti că într-o scrisoare apostolică a Sfîntului Părinte Ioan Paul al II-lea sînt trasate cîteva trăsături ale Bisericii Greco-Catolice, însemnuri ale vremurilor: este, în primul rînd, unirea cu Scaunul Apostolic, apoi persecuțiile din secolul XX și latinitatea poporului român. Deci aceste trei trăsături sînt cele care marchează, în mod decisiv, Biserica Greco-Catolică. Sigur că mai există și trăsăturile cu caracter teologic, dar ele nu-și au locul aici, în dezbateră noastră de azi, deși și acestea dau identitate Bisericii Greco-Catolice. M-aș opri în special asupra celei de-a doua dimensiuni și anume persecuția în secolul XX, de care a avut parte din plin Biserica Greco-Catolică, după anul 1948; voalat, această persecuție – desigur, nu sub forma unei brutalități directe – există și astăzi, mai cu seamă prin această obstrucționare de fapt a restituirii bunurilor proprii. și acesta este, după părerea mea, impasul în care a ajuns Comisia de Dialog Mixtă între Biserica Ortodoxă și Biserica Greco-Catolică. Progresele sînt foarte mici: cîteva restituiri, după știința mea, în cîteva (doar în cîteva!) localități, dar, în fond, problema nu este rezolvată. În fond, în acest *Memorandum* – pe care îl apreciez ca fiind foarte matur, fără să atace biserica soră, Biserica Ortodoxă – se aduc argumentații istorice, religioase etc. Este un act de maturitate care se înscrie în tradiția unor *Memorandumuri* specifice nouă ardelenilor. Este un act de exasperare, dacă vreți, pe de altă parte, un act de încredere în Stat, în puterea legilor, a statului de drept de a media într-un asemenea conflict. Vreau să mai amintesc că, paralel cu aceste discuții – ineficiente, după părerea mea – ba mai mult, chiar o dată cu vizita Patriarhului României la Vatican și primirea sa de către Sfîntul Părinte, continuă demolarea sau desfigurarea unor biserici, cum este cea din Ungheni, județul Mureș, pe lîngă care am trecut cu tristețe azi dimineață, sau cum este cea din Valea Izei, Maramureș. Această tendință, spun eu, șterge urmele Bisericii Greco-Catolice. O dimensiune pe care trebuie să o vedem nu numai sub raport eroic, dar cu niște merite recunoscute în opoziția la comunism și, aș mai adăuga, în păstrarea aceastei legături cu Europa, ceea ce înseamnă cu adevărat nuclee spirituale cu adevărat importante pentru toți

românii. Pentru că ierarhii noștri – așa cum au existat vîrfuri ale artiștilor, vîrfuri ale unor oameni de știință, ale istoricilor -, ierarhii noștri au fost la nivelul ierarhilor Europei. Ba, în plus, avînd acel curaj de a fi martiri, de a plăti cu sîngele lor, cu suferința lor, tot ce au înfruntat, au fost într-adevăr niște purtători ai mesajului lui Isus – de a suferi pînă la capăt. Deci această ștergere sau eclipsare a unor figuri, a unor comunități chiar, mi se pare anacronică pe de o parte, antidemocratică chiar, pe de altă parte și așa cum se spune în *Memorandumul* acesta, Biserica Greco-Catolică dă dovadă că este componenta românească cea mai deschisă spre Europa. Să nu renunțăm la tot ce am cîștigat prin sacrificii! O astfel de renunțare mi se pare de neînțeles, atît din punct de vedere material, cît și moral.

Dinu Zamfirescu: Nu prea am ce adăuga la ceea ce s-a spus pînă acum, însă sînt jurist și eu văd problema juridic și politic. Doamna Doina Cornea a dat o soluție care cred că este optimă în această privință: adică drept de proprietate – folosință separată. Evident, asta este, cred eu, soluția obiectivă care se poate da, dar cred că trebuie recunoscut faptul că Statul Român actual procedează la o denegare de dreptate. Adică el fuge de o responsabilitate. După ce pur și simplu a jefuit Biserica Greco-Catolică de niște proprietăți, așa cum a jefuit, de altfel, și cetățeni ai altor credințe, dar cetățeni români, de drepturile lor, acum întîrzie să le restituie – actualul stat, care este o continuare a statului comunist, în materie de drept constituțional statele au continuitate. Cum și actualmente refuză să le dea cetățenilor proprietățile decît așa, cu pipeta, tot așa refuză să reglementeze această problemă a proprietății greco-catolice, trecînd-o asupra Bisericii Ortodoxe. Or, Biserica Ortodoxă nu are nimic de-a face cu această treabă, decît ca un exponent al Statului; pentru că nu trebuie să ne ascundem după deget, Biserica Ortodoxă sau, mă rog, prelații ei, sînt funcționari de stat, figurează în bugetul statului și sînt niște funcționari ai Statului Român. Este puțin cam așa: să ne ascundem capul sub nisip, să aruncăm responsabilitatea în curtea altuia, cînd, de fapt, responsabilitatea tot a Statului este. și aici este o problemă politică, a lipsei de responsabilitate și de voință politică de a rezolva această problemă care, aș spune eu cu oarecare maliție, nu e chiar întîmplătoare, pentru că actualii ierarhi ai Bisericii Ortodoxe au fost niște vajnici slujitori ai regimului comunist; ba au fost salariați și pe vremea aceluia regim, sub care și-au strîns cu mult mai multe păcate. Însă nici reprezentanții de frunte ai Statului Român nu înțeleg, sau nu pot să înțeleagă că nu vor putea intra în Europa cu astfel de tactici. Deși în vorbe se adresează și opiniei publice interne, dar și opiniei publice internaționale, cancelariilor occidentale, statelor occidentale, aproape cerșind reintrarea României pe făgașul ei firesc, în structurile euro-atlantice, în momentul ăsta nu se conformează în nici un fel adevăratelor societăți civilizate și normelor care sînt practicate peste tot acolo unde spun dînșii că ar dori să intre. Constatarea mea este că România actuală nu este un stat de drept și asta trebuie să

fie foarte clar spus. Atîta timp cît guvernele – pentru că este vorba de toate guvernele de pînă acum – nu au luat nici o măsură, se mențin pe această poziție, nu știu dacă România are ce căuta în structurile de care am pomenit.

Laurențiu Moisin: S-a vorbit mai mult despre patrimoniu, dar trebuie să facem referiri și la alte aspecte. Noi, în *Memorandum*, am relevat niște probleme îngrozitor de grave: am reclamat o persecuție reală împotriva membrilor Bisericii noastre. Am reclamat că ni se interzice accesul la justiție. Am reclamat poziția foarte evident anti-greco-catolică a autorităților statului. Ca să dau numai exemplul prefectului de Alba (care, ce-i drept, este în același timp și avocatul particular al episcopului ortodox de Alba!). Prefectul a luat însă o serie de măsuri: în prima legislație – este la a doua legislație de cînd este prefect – l-a amenințat pe ÎPSS Lucian că-l bagă la pușcărie, cînd a fost conflictul de la Teiuș. Lucrurile sînt deci mult mai grave. Există o campanie de presă imundă împotriva Bisericii Greco-Catolice. Acum recent a apărut o carte a unui oarecare Zeno Milea, la Cluj, „Secesiunea Ardealului“ – 14 capitole din această carte sînt împotriva Bisericii Greco-Catolice. Nu mai știe ce să inventeze. și acum haideți să revenim la problema proprietății. Proprietatea Bisericii Greco-Catolice a fost confiscată prin două acte ale Guvernului Groza: Decretul 358 din 1.12, iar o Hotărîre a Consiliului de Miniștri, 1779 din 27.12, împarte aceste bunuri și hotărăște care parte să ajungă în posesia Bisericii Ortodoxe. La momentul respectiv era în vigoare Decretul 177/1948 care din nefericire continuă să fie actuala Lege a Cultelor. Acest decret susține așa la articolul 13, care este invocat în primul Decret: „cultele religioase, pentru a putea să se organizeze și să funcționeze, vor trebui să fie recunoscute printr-un decret al MAN. În cazuri bine motivate se va putea retrage recunoașterea în acelaș mod”. Decretul mai invocă trecerea parohiilor la Biserica Ortodoxă. Deci, ca urmare a trecerii parohiilor, cultul greco-catolic încetează să mai existe. Dar la această lege se spune clar cum trece o parohie, cum trec niște oameni de la un cult la altul: cu cerere scrisă, cu înregistrare la Primărie. Nu există nici într-o parohie un asemenea act. Deci tot acest transfer de patrimoniu este nul din punct de vedere al legislației Guvernului Groza. Că lor puțin le păsa de aspectele legale, asta este o altă poveste. Dar ceea ce face actualul guvern este ceva incredibil. Se străduiesc din toate puterile să găsească o motivație pentru un act ilegal. Invocarea Bisericii Ortodoxe, cum că în statutul ei parohiile, bisericile aparțin credincioșilor, este în conformitate cu legea de funcționare a Bisericii Ortodoxe și este dată tot de Guvernul Groza. Pînă atunci, toți teologii Bisericii Ortodoxe recunoșteau că respectivele lăcașuri de cult aparțin instituției. Eu am adus cu mine declarația IPS Corneanu, am caseta la mine, să vedeți că IPS Corneanu spune la fel: cum să mai aparțină biserica aia sfințită, în care se slujește lui Dumnezeu, lui taica Gheorghe sau lui țața Marița. Este o absurditate. Păreră mea este că autoritățile au avut tot timpul interesul să creeze tensiuni. Deci aceste lucruri vroiam

să fie foarte clare, pentru că sînt aici reprezentanți ai presei, să se înțeleagă că toată această invocare a unei pretinse legalități nu există. Adică Guvernul Groza nu și-a respectat absolut deloc propriile sale acte juridice.

Mai vroiam să vă spun un lucru: a existat o încercare, în '92, prin mila lui Stolojan, de a se retroceda Bisericii Greco-Catolice niște proprietăți. La București ni s-au retrocedat, conform acestei hotărîri, 40.000 de mp. de teren, pentru că ni s-a demolat o biserică, niște capele, și au zis să ni se dea în compensație acest teren, pe lîngă o proprietate care există. Vă rog să mă credeți avem 30 sau 40 de intervenții la Primăria Capitalei, am fost trimiși în Transilvania cînd am cerut să ni se dea teren să construim o biserică, fiindcă de 10 ani de zile ne plîngem: dați-ne, domnule, din ăia 40.000 mp, 800 să ne facem o biserică. Avem o singură biserică, noroc că fusese abandonată, că Ceaușescu a vrut să o demoleze și pe aia; atît am reușit să recuperăm. Din restul bisericilor noastre, unele sînt demolate, capelele distruse, încă două biserici care ni se refuză cu obstinație. Una dintre ele, Biserica Sfîntul Vasile, care este un simbol pentru noi. Ce ne spune justiția? Pentru Biserica Sfîntul Vasile ne judecăm de 10 ani. De zece ani de zile, cazul se plimbă de la o instanță la alta. Ultima sentință a Curții de Apel – întrucît bunurile bisericesti nu intră sub incidența legii 10 – urmează un proces Civil; după Codul Civil, cazul este aruncat pur și simplu la gunoi atunci cînd este vorba de Biserica Greco-Catolică.

Am pichetat Primăria Capitalei cerînd să se respecte Decretul respectiv. Cu două săptămîni înaintea noastră au pichetat-o mahomedanii. A ieșit Primarul General afară, le-a spus că le-a cumpărat teren pentru cimitir, i-a pupat. A scris toată presa. Am pichetat noi, a scris *România Liberă*, restul: tăcere totală. Din primărie nu a ieșit nimeni. Alt caz. Proprietatea din Elena Cuza, pe care ne luptăm de 12 ani s-o obținem, care există, pentru care avem proces verbal, protocol de primire, numai contrasemnarea de la primărie lipsea. Am fost dați afară și respinși în toate trei rîndurile de primari, pentru că este proprietatea Bisericii Ortodoxe. A trebuit să facem noi săpături în arhivă, să căutăm să le demonstrăm că este fals iar asta este o luptă care-ți toacă nervii, nu are nici o treabă cu democrația și ne dă dreptate să spunem ceea ce am spus chiar într-un comunicat de presă de acum trei zile: că nu este defavorizată Biserica Greco-Catolică, ci este persecutată în țara pentru a cărei constituire a luptat.

Doina Cornea: Numai o frază aș vrea să adaug. Vreau să-mi exprim, și nu numai în numele meu, ci în numele comunității greco-catolice, recunoștința și iubirea noastră față de ÎPS Mitropolit Nicolae Corneanu, care de la început a înțeles că ceea ce i-a fost trecut în patrimoniu și era obiect furat de Statul comunist trebuie restituit. E singurul episcop ortodox care de bună voie a restituit primul, așa, din simț moral, bunurile aparținînd Bisericii Greco-Catolice. și-l asigurăm că este iubit și cinstit de noi toți, datorită atitudinii morale a dînsului, de înaltă ținută; cel puțin eu, atunci cînd îi scriu, îi scriu: „sînteți și episcopul meu“. Dacă și alți episcopi ar fi avut

atitudinea aceasta, vă asigur că nu ar fi fost nici un fel de conflict și nici un fel de violență nicăieri în România.

Laurențiu Moisin: Nu s-a precizat un lucru: acest *Memorandum* nu este doar al credincioșilor din România, ci din întreaga lume. Este semnat și de cei din SUA și de cei din Franța. Inițierea lui a fost de fapt făcută de credincioșii greco-catolici din SUA care au ajuns la disperare când au văzut în ce ritm se demolează monumentele istorice ale Bisericii, când și-au dat seama că nu există nici o altă ieșire. Nu este deloc îndreptat împotriva României, pentru că unul dintre semnatari este președintele comitetului *România în NATO*, care a făcut lobby pentru ca România să intre în NATO. Ei luptă pentru România, dar luptă pentru o Românie adevărată și nu pentru o Românie ticăloșită.

Pe de altă parte vreau să vă spun un lucru îngrozitor de trist. Biserica Ortodoxă Română a primit din partea Bisericii Catolice peste 30 de lăcașuri de cult în Italia, dintre care în Roma o biserică monument istoric, în Franța, în Germania în orașele importante, peste tot unde au avut credincioși. A primit în folosință din partea Bisericii Catolice, ca sprijin frățesc, lăcașuri de cult. Inclusiv în Constantinopol au o biserică, o frumusețe, peste drum de Catedrala Romano-Catolică. și atitudinea ei, în schimb, este cea care se vede. Mai mult decât atât: în toate comunicatele oficiale se încearcă disjungerea Bisericii Greco-Catolice de Biserica Catolică; și Biserica Ortodoxă o face, dar constat cu durere că o face și mass-media. Ce e tîmpenia asta? Mă iertați, Biserica Catolică este una singură. Noi sîntem urîți și dușmăniți pentru că-l recunoaștem pe Sfîntul Părinte ca și cap al Bisericii. Cum să se facă diferențe între noi și Biserica Romano-Catolică? Biserica Catolică are multe rituri, este foarte bogată în acest sens și este foarte mîndră de această bogăție. Nu este adevărat că greco-catolicii au apărut în secolul al XVI-lea în Ucraina și în secolul al XVIII-lea în România. În Italia există Biserică de rit bizantin de la începuturile bisericii.

Smaranda Enache: Intervențiile au fost foarte bogate și au ilustrat atît aspectele juridice, cît și cele morale ale acestei chestiuni; revin la faptul că ne găsim astăzi aici împreună pentru că societatea civilă românească dorește să aducă o contribuție la această dezbatere. Dorim să ne oferim bunele oficii pentru ca această dezbatere să aibă loc în România, dar așa cum se preciza și în *Memorandum*, dacă instituțiile statului nu vor răspunde acestei necesități de a readuce problematica discuției asupra bunurilor, proprietății greco-catolice între prerogativele statului și vor continua cu această politică de învrăjbire a cetățenilor și grupurilor, atunci evident, noi, ca organizații de drepturile omului nu vom putea să facem un raport pozitiv despre situația drepturilor religioase în România, ci ne vedem constrînși la rîndul nostru ca, analizînd libertățile fundamentale în 2002 în România, în rapoartele noastre să cuprindem această situație totalmente de netolerat. Avem toată încrederea că se va răspunde pozitiv și cu mai mare atenție de acum înainte la soluționarea problemei.

Întrebare din public: Cîte revendicări există în prezent? Cîte Biserici au fost restituite pînă acum? Cine face parte din această Comisie Mixtă fantomatică și ineficientă? Cînd cineva pierde un proces în țară se adresează Curții de la Strassbourg. Dumneavoastră nu puteți face asta din cauza tergiversărilor din justiție. Ce veți face atunci?

Smaranda Enache: Eu vreau să spun celor ce se interesează că *Memorandumul* se găsește și pe Internet la o adresă pe care v-o putem pune la dispoziție după terminarea acestei manifestări. În orice caz este vorba în momentul de față de cifra care se găsește aici: 136 de biserici au fost retrocedate din 2030. După 12 ani de tranziție, de fapt, ne găsim într-o situație quasi-similară din punct de vedere al proprietății cu situația în care era Biserica Greco-Catolică în perioada regimului comunist. Deci aici este marea surpriză și marea durere a întregii noastre societăți. Că în acest domeniu ne găsim în situația din regimul comunist, și progresul, schimbarea au fost extrem de lente, practic inexistente.

În al doilea rînd, în Comisia Mixtă, eu nu am aici lista nominală dar este vorba de reprezentanții celor două Biserici: Biserica Ortodoxă Română și Biserica Română Unită cu Roma. Această comisie are o utilitate, așa cum s-a spus, pentru dialog dar nu poate înlocui statul. De fapt statul a făcut Bisericii Ortodoxe un imens deserviciu împingînd-o spre o situație în care ea trebuie să răspundă unor provocări pe care nu are cum să le rezolve, neavînd nici pîrghiile financiare, nici cele juridice ș.a.m.d. Cred că și imaginea internațională și chiar națională a Bisericii Ortodoxe Române este afectată grav de misiunea care i-a fost trasată de stat fără să fi fost consultată și fără să aibă instrumentele necesare.

Laurențiu Moisin: Pot să fac o completare. La ultima întrînire a Comisiei de Dialog (care-și schimbă structura), Biserica Greco-Catolică a fost reprezentată de episcopul Messian de Lugoj și, de fapt, și cu un an în urmă, cînd a fost întrînirea de la Mănăstirea Rîmeți, tot domnia sa a participat din partea BRU. Biserica Greco-Catolică și-a exprimat următoarea dorință: că are strictă nevoie de restituirea catedralelor care nu sînt restituite nici acuma (trec peste faptul că Palatul Episcopal din Baia Mare a fost vîndut de stat unei întreprinderi), biserici protopopiale și în primul rînd Biserica Sfîntu Vasile din București – este o biserică simbol, așa cum am mai spus – și în total 400 de lăcașuri de cult, ca să poată să funcționeze. Deci nu a cerut 2000 de lăcașuri de cult, a cerut 400, urmînd ca pe parcurs să se mai discute dacă va fi cazul. Dacă urmăriți cifra, ea se suprapune peste cifra din proiectul de lege Boilă-Turianu, care a trecut, spre stupoarea noastră, de Senat, unde era Petre Roman președinte, dar n-a trecut de Cameră, la intervenția patriarhului Teoctist, de fapt la șantajul patriarhului Teoctist. Aceasta este dorința Bisericii. La ultima întrînire de la Arad, care a fost acum două săptămîni, s-a ieșit așa cum s-a intrat. Adică reprezentanții Bisericii Greco-Catolice au spus: am dori aceste lucruri, s-a răspuns că nu se poate și asta se întîmplă în permanență.

Liana Ionescu – Radio Europa Liberă: Ma întâi eu cred că statul, prin cabinetul Năstase, tocmai acum se implică și-și asumă o responsabilitate. Cred că prin adoptarea normelor de reglementare, de aplicare a Ordonanței 94, tocmai asta a făcut. A adăugat o nouă sfidare la modul în care înțelege să aplice principiile democrației și ale statului de drept. Deci eu cred că răspunsul l-ați primit și l-ați primit în modul cel mai neașteptat cu putință. și ce v-aș mai întreba, dacă ați încerca să vedeți în situația în care se aplică aceste norme ale Ordonanței 94, în care lăcașurile de cult în care se oficiază slujbe nu pot fi retrocedate, instituțiile de învățământ, de sănătate, de cultură nu se restituie, deci mai există ceva de retrocedat? Ar mai avea Biserica Greco-Catolică ceva de primit dacă se aplică normele astea?

Laurențiu Moisin: Există o anexă unde pe eparhii, pe dioceze se indică toate bisericile, capelele, case parohiale, edificii școlare, alte edificii, suprafețe de teren forestier, alte suprafețe etc. Deci foarte multe proprietăți, sigur că ne interesează bisericile în primul rând. și mai mult decât atât, ar fi esențială restituirea catedralelor. Deocamdată avem catedrale în două mari orașe din țară. În țară s-a realizat acest lucru numai la Lugoj, grație generozității mitropolitului Corneanu, iar la Cluj prin faptul că s-a luat ceea ce a aparținut de drept, conform unei decizii judecătorești cu punere în execuție. Deși și acolo au fost discuții și în cele din urmă vârsta a treia trebuie lăudată pentru eroismul ei, pe lângă cei mai tineri. Au intrat ca să aplice legea. În acest caz s-a procedat nu în forță, dar cu o anumită hotărâre. S-a stat în biserică vreo două nopți, nu s-a părăsit biserică și s-a făcut un gest hotărât de a intra în posesia unui lucru care îi aparținea. Era totuși o donație a Statului Papal acea biserică – Biserica Schimbarea la Față, catedrala actuală, care era denumită și Biserica minoriților – a fraților franciscani. Deci era clară proprietatea, nici măcar a Statului Român sau a Bisericii Ortodoxe, ci a Statului Papal.

Smaranda Enache: Aveți dreptate că ați invocat această Ordonanță care evident că nu ține cont în nici un fel de revendicări și este un act de forță care întărește o situație moștenită din regimul comunist. Noi nici nu ne gândim – și aș răspunde prin asta celei de a treia întrebări – noi nici nu ne gândim să acceptăm asemenea acte de forță și există Curtea Europeană a Drepturilor Omului, instanțe internaționale la care această problemă va fi dusă de atâtea ori pînă cînd va fi rezolvată. Dar interesul și speranța noastră ar fi fost ca o lună înainte de integrarea Nord-Atlantică, după Raportul de țară care vorbește de integrarea României în Uniunea Europeană în 2007, organizațiile de drepturile omului să nu se găsească tot în situația din 1990, cînd trebuia să revendicăm la instanțe internaționale respectarea drepturilor omului în România. Aici avem de-a face cu dreptul la proprietate și dreptul la practicarea liberă a religiei, drepturi consfințite în Constituție și e clar că ne vom adresa și – așa cum spun și inițiatorii *Memorandumului* – se vor adresa instanțelor internaționale. Pentru imaginea României era mult mai bine ca aceste chestiuni să se rezolve în România.

Gabriel Andreescu: Biserica Greco-Catolică poate să facă ceea ce nu prea a făcut pînă acum: să facă plîngere în Justiție. Justiția trebuie să judece conform ierarhiei, normelor juridice în care aceste metodologii sînt ultimele care ar trebui să conteze și pe această linie să se meargă pînă la Curtea de la Strassbourg, care are deja cîteva cazuri.

Laurențiu Moisin: Biserica Greco-Catolică a avut o perioadă în care a ezitat să apeleze la aceste măsuri pe motiv că există un dialog la nivel foarte foarte înalt între Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică. Lucrurile s-au clarificat în ultimul timp, însăși Sfîntul Părinte s-a exprimat foarte clar. În momentul de față comportamentul ierarhiei Bisericii Greco-Catolice este totalmente modificat: tot ceea ce este al nostru și avem nevoie va fi revendicat. Dar, vedeți, justiția în România practică un sistem foarte interesant. Biserica Sfîntul Vasile din București face obiectul unui proces de 11 ani, n-are o hotărîre nici acuma și nu o să avem nici peste 20 de ani; dar ca să demonstrezi o obstrucționare trebuie să aștepți 10 ani.

Gabriel Andreescu: Dar există posibilitatea ca Biserica Greco-catolică să facă plîngere așa cum a făcut Biserica din Basarabia, chiar pentru asta, pentru încălcarea libertății religioase pe baza acestei obstrucții. Există un întreg dosar de cazuri care ar fi trebuit trimis la Strassbourg, normal, după ce plîngerea ar fi fost făcută aici. Există o responsabilitate gravă a statului și a ierarhiei Bisericii Ortodoxe Române. În același timp există o anumită responsabilitate a ierarhiei Bisericii Greco-Catolice, în măsura în care ea este responsabilă față de comunitatea ei și este responsabilă nu numai cu bunăvoință, dar și cu gîndire practică și eficientă.

Al. Cistelean: Ordonanța este cinică, dacă nu perversă. Sau instrucțiunile de lîngă ordonanță. Iată unde se poate ajunge cu ea. Lăcașurile de cult nu se restituie, dar casele parohiale nu sînt lăcașuri de cult, așa încît vom putea ajunge la situația în care biserica nu se retrocedează, dar casa parohială va intra într-un proces de restituire.

Smaranda Enache: Vroiam doar să adaug că există un grad de scepticism și el este justificat în rîndurile celor care reprezintă BRU, dar aș vrea să vă spun în același timp că sentimentul meu, personal poate, este acela că sîntem într-o nouă fază a implicării societății civile în problemele fundamentale ale democrației românești și că există și exemple în care coalițiile societății civile au reușit să oprească proiecte periculoase, dacă e să mă gîndesc la ceea ce am mai amintit astăzi și anume acel proiect al Dracula-Park de la Sighișoara. Deci nu trebuie să fim sceptici, este un moment important și nou în care societatea civilă poate construi acele coaliții largi care să corecteze acest deficit democratic al României. și credem că vor fi rezultate.

Cristian Oprea – Evenimentul Zilei: Aș începe prin a-mi exprima necazul față de ce a spus Gabriel Andreescu; nu doar *România Liberă*, ci și *Evenimentul Zilei* a tratat problema proprietății și în special a proprietății Bisericii Greco-Catolice și a făcut-o și o facem la departamentul politic; noi nu ne ascundem, pentru că este o problemă politică în toată chestiunea asta.

Acea „problemă” a domnului Cozmîncă a fost provocată de mine, pentru că m-am dus peste dumnealui și chiar l-am întrebat: domnule, despre ce este vorba? Partea curioasă este că părintele Messian mi-a spus: așa ceva nu există, Sfântul Părinte nu a putut să discute cu Prea Fericitul așa ceva; la fel îmi spunea și adjunctul șefului Biroului de Presă de la Patriarhie, părintele Bălțănescu – mă rog, după aceea s-a străduit să spună că nu a zis chiar așa... Întrebarea este: ei spun că toată această discuție, a Bisericii Ortodoxe și a Bisericii Greco-Catolice, se petrece plecînd de la faptul că Biserica Ortodoxă nu este proprietara lăcașurilor de cult. și atunci ce diferențe mai există? Cine slujește în ea și ce se întîmplă?

Doina Cornea: Dar ea este proprietară, a spus cu toată seriozitatea IPS Corneanu care a dat în *România Liberă* o declarație în care spunea că bisericile ortodoxe sînt bunuri ale comunității pînă în clipa în care clădirea se ridică, se termină și atunci este sfințită. Din momentul în care este sfințită, biserica intră în patrimoniul instituției și nu a comunității care a clădit-o, care a contribuit la construire. A dat o dezmințire și a făcut aluzie chiar că este o eroare, adică opinia publică este indusă în eroare. Nu există asta în canoanele Bisericii Ortodoxe. Acest lucru li s-a întîmplat și lor, pentru că în '48 naționalizarea nu a cuprins numai Biserica Greco-Catolică, ci și Biserica Ortodoxă, și atunci Biserica Ortodoxă nu poate fi făcută răspunzătoare pentru ce nu a făcut ea.

Smaranda Enache: Aveți dreptate. Nu vrem să plecăm de aici cu sentimentul culpabilizării Bisericii Ortodoxe; și Biserica Ortodoxă a fost deposedată de bunuri, sîntem în favoarea restituirii acelor bunuri care i-au fost confiscate de aceeași putere comunistă, dar acest lucru nu poate eluda faptul că în acest caz nu despre Biserica Ortodoxă vorbim, ci despre Statul Român care și-a delegat în mod neconstituțional prerogativele de la sine către Biserica Ortodoxă. Aceste prerogative trebuie exercitate de către Stat. Toate restituirile care au fost reparații împotriva greșelilor comuniste au fost duse la bun sfîrșit de către Stat. Inclusiv în România, în ceea ce privește imobile, păduri și terenuri. Este foarte surprinzător că numai restituirea bunurilor greco-catolice a fost delegată. Ei, această delegare este neconstituțională și ea nu poate fi acceptată într-un stat de drept.

Doamnelor și domnilor vă mulțumesc pentru interesul arătat și sperăm să vă putem comunica totuși anumite elemente de progres în această chestiune. □